

ZDENO DOBRÍK
Banská Bystrica

O KOLLÁROVEJ INTERPRETÁCII VZŤAHOV SLOVANOV A NEMCOV

Myšlienково širokospektrálne diskusie z obdobia prvej polovice 19. storočia o vzťahoch Nemcov a Slovanov sú determinované priaznivými okolnosťami rastúceho národného uvedomenia vnútorne diferencujúcej sa slovanскеj komunity vrátane Čechov a Slovákov, kreovania a posilňovania nemeckého národného cítania a myslenia vplyvom Napoleonovej hegemonie, ako aj relatívne dlhodobo trvajúcimi náboženskými, kultúrnymi, politickými, hospodárskymi a v obmedzenom rozsahu i bezprostrednými geografickými kontaktmi Slovanov a Nemcov. Interpretačná paleta ich vzájomných vzťahov, prognóza ich ďalšieho smerovania bola nezriedka protirečivá, a to i napriek, alebo vďaka tomu?, že sa zrodila v renomovaných dielňach intelektuálov stredoeurópskeho ranku. Vzťahy Slovanov a Nemcov zamestnávali aj Jána Kollára – básnika, historika, ideológa všeslovanskej vzájomnosti, neskôr kazateľa a kňaza v Pešti, poradcu vlády a profesora slovanскеj archeológie vo Viedni. Ten v básnickej zbierke *Slávy dcéra* skicuje Slovanov a ich kultúru v širšom slova zmysle aj takto:

... A ta, kterou měly za otroků
jen řeč křivě Němců pochopy,
ozývati se má pod stropy
paláců i v ústech samých soků;

vědy slávským potokou též žlabem,
kroj, zvyk i zpěv lidu našeho
bude módním nad Seinou i Labem¹.

¹ J. K o l l á r, *Slávy dcéra*, Praha 1862, s. 110

Myšlienková štruktúra citovaných veršov je dvojvrstvová. Tvorí ju veľkolepá vízia optimistickej budúcnosti Slovanov, ktorá je vyústením autorovho konštruktú o spolužití germánskej a slovanskej pospolitosti v minulosti. Nosným pilierom konštruktú sú strastiplné osudy niektorých slovanských kmeňov, ktoré sa usadili medzi riekami Labe, Sálou a Odrou. Tieto sa dostali v dôsledku dobyvačnej politiky Karola Veľkého a jeho nasledovníkov postupne do franského a v neskoršom období nemeckého zajatia. Kollárovmu konštruktú zdanlivo nahráva historikmi verifikovaná udalosť o saskom feudálovi Gerovi, ktorý v úmysle zastrešiť Srbov pozval na hostinu nič netušiacich srbských šľachticov, ktorých smrteľne zranili Gerovi komplici. Kollárovej nacionálnej interpretácii tejto a jej podobným udalostiam hlboko protirečí kresťanská interpretácia, podľa ktorej cisári Svätej ríše, ktorí šíрили kresťanstvo na východ, uplatňovali princíp „ohňom i mečom“ tak proti slovanským Obodritom a Luticom, ako aj v skoršom období proti germánskym Sasom. „Tento princíp neuplatnili už voči pokrsteným Čechom. Konanie kniežat'a Václava, keď proti Čechom tiahol cisár Heinrich I., možno interpretovať tradične česky, národne alebo politicky. Národne: poddal sa Nemcom, zaviazal sa ročne odovzdávať legendárnych 120 kôp striebra a 600 volov a bol za to? ako zradca? ako pokorný kresťan? svojim bratom Boleslavom zavraždený. Politicky kresťanské knieža Václav prijal ako lénnik bežný feudálny záväzok voči kresťanskému panovníkovi, ktorý sa stal jeho lénnym pánom a Václav odvádzať tribút ako potvrdenie záväzku v akom boli i iné krajiny Svätej ríše voči cisárovi“².

Princíp rozširovania územia „ohňom a mečom“, sa neuplatňoval len proti slovanským národom, ale proti pohanským komunitám bez ohľadu na ich etnickú provinieniu. Viac než tridsať rokov bol vo vojnovom vzťahu s Karolom Veľkým vestfálsky šľachtic Widukind až dovtedy, kým spolu so Sasmi pokorne prijal kresťanskú vieru. Kollárova nacionálna interpretácia konfrontačných úsekov vo vzťahoch Nemcov a Slovanov myšlienково a esteticky prezentovaná „v prvej biblii Slovanstva“³ je pre postmodernú historickú vedu neakceptovateľná.

Táto argumentuje i politicky účelovým sobášom poľského kniežat'a Mieszka z pokresťančenou českou kňažnou Dobravkou, ktorý takýmto spôsobom zachránil Poľsko pred hrozivými dôsledkami christianizácie „ohňom

² L. Ďurovič, *Európska dimenzia diela sv. Cyrila a Metoda*, „Kultúrny život“, 1995, č. 25, s. 6.

³ V. Černý, *Vývin a zločiny panslavizmu*, Praha 1995, s. 14. Institut pro středoeurópskou Kulturu a politiku.

a mečom” z Magdeburgu. Cisár Otto III. uznal Pol'sko za kresťanský štát, čím sa zavŕšil Drang nach Osten Svätej ríše a súčasne bolo Pol'sko poverené misionárskou službou pokresťančenia pohanských Slovanov. Koreňmi nacionálnej interpretácie spolužitia nemeckej a slovanskej komunity je popraskaná obsahová štruktúra celej básnickej skladby *Slávy dcéra*. Autor počas svojho básnického putovania navštevuje slovanské nebo (*Léthe*) a slovanské peklo (*Acherón*) a ako píše V. Černý, „neodoprie si satisfakciu odsúdiť nepriateľov Slovanov k večným mukám a zal'udniť raj iba Slovanmi. „V Nebeslávsku sú iba „slavskí nebešťané,“ napríklad Nemci tu svoje miesto nemajú. Kollár ich umiestňuje do „jezerné propasti“:

Slavským zvykem, když se proměňují
talíře i mísy stříbrné
ven se okny z nebe vyhazují,
na nichž potom raz i nerozbitých
rvou se u propasti jezerně
hejna Němců Slávohladovitých.⁴

V Kollárovej duchovnej záveti ako celku o spolužití Nemcov a Slovanov prevláda z pohľadu postmodernej historickej vedy sporná interpretácia konfrontačných úsekov vzájomného spolužitia na úkor interpretácie pozitívnych sekvencií v obojstranných vzťahoch. Nemci boli jedným z médií, ktorými i na Slovensko prúdila západoeurópska kultúra, veda a technika. Ich pričinením vznikol na Slovensku rad pamiatok svetového významu, ako napríklad kostol sv. Jakuba v Levoči, mnoho stavebných pamiatok najmä v bankských mestách.

Po tatarských vpádoch, ktoré spôsobili enormné vyl'udnenie rozsiahlej časti stredoeurópskeho priestoru, pozývali vtedajší panovníci do tejto oblasti nemeckých prist'ahovalcov, aby pomohli materiálne i duchovne obnoviť vojnou zničené oblasti. Kollárov zámer pripísať stredovekým politickým iniciatívam Svätej ríše rímskej vo vzťahu k Slovanom nacionalistické motívy je v rozpore s pohľadom H. Müllera, podľa ktorého „ku vzniku hlbokého nacionálneho cítenia v Nemecku dala impulz katastrofa z rokov 1805-1806 a nasledujúca napoleónska nadvláda. Spočiatku sa toto cítenie objavilo v rámci malej, ale vplyvnej skupiny reformátorov, avšak po zvrate v ruskom ťažení a po porážke Napoleona zachvátilo v euforistickej nálade v roku 1813

⁴ J. K o l l á r, *Slávy dcera*, Praha 1862, s. 268.

takmer všetky ľudové vrstvy...“⁵ Veľké postavy nemeckého osvietenského prúdu Lessing, Kant predlžovali aj v období začínajúcej konjunktúry národných myšlienok nit’ nadnárodnej orientácie, „dejiny neboli pre nich nacionálnou, ale všel’udskou záležitosťou“⁶. Dokumentujú to Lessingove úvahy *Erziehung des Menschengeschlechtes*, Kantove *Ideen zu einer allgemeinen Geschichte in Welt*. Wieland považuje nacionálne myslenie za cudzorodý prvok, ktorý neharmonizuje s povinnosťami Nemcov voči iným národom, ktoré sú pre nemecký národ bratmi.

Kollárove sklony k nacionálnej interpretácii historických udalostí sa zrodili počas jeho teologických štúdií v Jene, keď sa ocitá v pevnom objatí sklamaných študentských vášní, ktoré sa vygenerovali v dôsledku neúspešného pokusu vytvoriť jednotný štát všetkých Nemcov. Ich epicentrom sa stávajú študentské spolky *Burschenschaften* na nemeckých univerzitách, vrátane Univerzity v Jene. Kollár v zbierke kázni *Kázně a Řeči v kázni* nazvanej *Nábožnosť a národnosť* „sa pokúša zmiešať ich do harmonického a konzistentného systému. Poukazuje na ich úzky sesterský vzťah, pričom ale staršou a určujúcou sestrou zostáva nábožnosť“⁷. Táto humanistická myšlienka, ktorá jednoznačne prioritizuje v rámci hodnotovej hierarchie lásku k blížnemu, sa udomácňuje v myšlienkovom svete študentských spolkov, ktoré „sa honosili svojím kresťanstvom a odmietali celý moderný svet a želeli si návrat do stredoveku k ríši Rodu Hohenštaufovcov, ktorého farby – čiernu, červenú a zlatú – ostentatívne nosili“⁸. Neskoršie aktivity *Burschenschaften* symbolizujú útek do sveta xenofóbie, v ktorom vládnu rozličné formy fyzického i myšlienkového násillia. Národnosť ako mladšia a spočiatku submisívna sestra nábožnosti začína rôznymi spôsobmi opovrhovať staršou sestrou, týra ju a vysmieva sa jej. Lásky k blížnemu sa obrátila na nenávisť a teror k blížnemu. Obl’úbený dramatik August von Kotzebue sa stal obeťou šialenstva jedného z členov študentského spolku, ktorý takýmto spôsobom pomstil Kotzebueho umeleckú kritiku ich hnutia. Povojnový nemecký nacionalizmus, ktorého dominantnou formou sa stáva frankofóbia triumfuje už na prvom masovom zhromaždení na Wartburgu v roku 1817, keď nastupuje renesancia stredovekého pálenia filozofických a iných nepohodlných diel, ktorá je gradovaná šírením duchovne perverznych hesiel ako napríklad: „Ak dovoľíš svojej

⁵ H. Müller, *Dejiny Německa*, Praha 1995, s. 152. Nakladatelství Lidové noviny.

⁶ F. Šamalik, *Německo humanistů a romantiků*, Praha 1991, s. 8. Naše vojsko.

⁷ M. Golema, *Pramene religiozity v sakrálnych textoch Samuela Hruškovica a Jána Kollára*, in: *Literatura a liturgia*, Lódž 1998, s. 147. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.

⁸ P. Johnson, *Zrození moderní doby*, Praha 1998, s. 118. Academia.

dcére. aby sa učila po francúzsky, potom jej môžeš rovnako dovoliť, aby sa stala kurvou”⁹. Takto prakticky koncipované zóny intolerancie sú v rozpore s politikou Hohenštaufovcov, ktorí boli otvorení kultúrnym prúdom svojej doby. Friedrich II. v sicílskom Palerme „postavil chrám pre kozmopolitov”, v ktorom sa stretávali najlepší arabskí, grécki a židovskí vzdelanci.

Pre nemecké dejiny zostáva paradoxom, že národnému snaženiu protineckému musela dať filozofický základ nemecká filozofia, pre svoju kultúru museli naši buditelia použiť filozofiu nemeckú a použili filozofiu len nemeckú. Kollárov krugozor inšpirovala Herderova „slovanská kapitola” Myšlienky k filozofii dejín ľudstva, kde autor „zidealizoval hmlisté veky slovanských národov a ich miernosť a ďalšie dobré vlastnosti postavil do kontrastu s germánskou bojovnosťou a dobytčnosťou, ktorá sa orientovala hlavne proti Slovanom”¹⁰. Ak porovnáme profetickú perspektívu Slovanstva z pera Jána Kollára (vid’. úvodná strana práce) s Herderovým projektom budúcnosti Slovanstva: „I vy tak hľboce kleslíte, kdysi pilní a šťastní národové, konečne prociťnete ze svého dlouhého, nečinného spánku, konečně se osvobodíte od svých otrockých okovů, budete užívat svých krásných krajín od Asie až ke Karpatům, od Donu až k Vltavě jako svému majetku a na nich budete moci slavít své staré slavnosti mírového obchodu a píce”¹¹. Kollárovu futuristickú predstavu o Slovanstve, ktorá je najvýraznejšie koncentrovaná v Slávy dcére sa zakladá na Herderových základných kontrastoch (sokolí Germáni – holubičí Slovania). Túto spochybnil nepochybniteľne napokon kult ruskej sily, ktorý si podrobil veľkú časť Poľska.

O KOLLAROWEJ INTERPRETACJI STOSUNKÓW SŁOWIAŃSKO-NIEMIECKICH

S t r e s z c z e n i e

Artykuł wpisuje zawartą w utworach i pismach Jana Kollára (1793-1852), propagatora idei zjednoczenia Słowian, interpretację stosunków słowiańsko-niemieckich w kontekst szerszych dziewiętnastowiecznych dyskusji, determinowanych przez rosnącą świadomość narodową Niemców oraz Czechów i Słowaków.

⁹ P. J o h n s o n, *Zrození moderní doby*, Praha 1998, s. 119, Academia

¹⁰ F. Š a m a l í k, *Německo humanistů a romantiků*, Praha 1991, s. 96, Naše vojsko.

¹¹ Ibidem.